

13.03.2022

Literaturoznawstwo

**Wiek teorii. Sto lat nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego. T. 1:
monografia; t. 1-2: antologia**

Autor/Redaktor: Danuta Małgorzata Ulicka

Wydawnictwo: Wydawnictwo IBL PAN

Praca zespołu pracowników Zakładu Poetyki, Teorii Literatury i Metodologii Badań Literackich ILP UW (z jednym wyjątkiem – prof. UJ, dr hab. Tomasza Bilczewskiego), finansowana z grantu NCN uzyskanego przez Danutę Ulicką w r. 2013, trwała 7 lat. Jej finalnym wymiernym efektem jest trzytomowa publikacja „Wiek teorii. Sto lat nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego” – pierwsza w takiej skali w Polsce, w regionie środkowo- i wschodnioeuropejskim, a jak piszą koledzy zagraniczni – także w Europie zachodniej i USA – prezentacja historii badań literackich ukazanych na tle porównawczym, wszechstronnie skontekstualizowanych kulturowo, instytucjonalnie, politycznie i społecznie, ekonomicznie i biograficznie.

Autorzy rozdziałów w monografii i antologii: Adela Kobelska, Joanna Jeziorska-Haładyj, Magdalena Szczypiorska-Chrzanowska, Przemysław Pietrzak, Tomasz Bilczewski, Michał Mrugalski, Artur Hellich.

Monografia reprezentuje studium, antologia – punctum. Ich stowarzyszone funkcjonowanie pozwala połączyć dwa tryby lektury: „z daleka”, który ogarnia panoramę, i „z bliska”, który uwidacznia detal. Dlatego przedkładana antologia powtarza kompozycję monografii. Została uporządkowana wedle tych samych zasad, krzyżujących układy problemowy i chronologiczny. Pierwszy układ wyznaczają tzw. „tematy kulturowe”, drugi – przemiany, jakie się w ich ujęciach dokonywały w trójfazowym rytmie od Awangardy Literaturoznawczej Pierwszej, z lat 30. XX wieku, przez Awangardę Drugą (z wieku XX połowy, dominującą w przybliżeniu w dekadach od szóstej do ósmej), po Awangardę Trzecią (datowaną, nie bez rozterek, na lata 90. i pierwsze dekady XXI stulecia).

Porządek czasowy wyznaczony przez trzy Awangardy pozwala ujawnić trwałość funkcjonowania literaturoznawczych tematów i kontrtematów – ich „długomyślność”, trudniejszą do wykrycia niż radykalna zmiana (przełom, zwrot), którą eksponują ujęcia kierujące się linearną koncepcją procesu historycznego, wpływającego w rytmie generacyjnych zmian warty, walki młodych ze starymi lub kanonizacji – dekanonizacji.

Trudniej wybronić sam wybór tekstów. Niektóre – jak, dla przykładu, list Władysława Strzemińskiego do Juliana Przybosa – z pewnością wzbudzą wątpliwości. Decyzję ich pomieszczenia uzasadnia konceptualizacja literaturoznawstwa nowoczesnego jako emergentnej,

dynamicznej i ustawicznie zmiennej, ale rozpoznawalnej jako całość przestrzeni myślowej o nieostrych granicach przecinających ją od wewnątrz i odcinających z zewnątrz. Podziały ustanawiane pomiędzy odosobnionymi odmianami badań literackich, kontrowersyjne już od 2. połowy XIX wieku: pomiędzy historią literatury, krytyką literacką i literatury teorią, w 1. połowie XX wieku – pomiędzy literaturoznawstwem i językoznawstwem, literaturoznawstwem i etnologią, literaturoznawstwem i filozofią sztuki, literaturoznawstwem i literaturą, zaś w wieku XX połowie 2. – pomiędzy teorią literatury, komparatystyką, translatoryką i literaturoznawczo zorientowaną antropologią oraz kulturoznawstwem, pomiędzy tekstami i pozatekstami, stale przesuwane granice między obszarami, dyscyplinami i sztukami, włączanie tych samych badaczy do różnych wyodrębnianych odmian studiów lub ich wyłączenie poza nie – pozwoliły uznać tę emergentną całość za obszar styków różnorodnego i historycznie zmiennego „pomiędzy”.

(ze wstępu Danuty Ulickiej *Siła antologii*)

"Długo trzeba było czekać na publikację o tak wielkim znaczeniu nie tylko dla polskiego literaturoznawstwa, ale dla polskiej humanistyki w ogóle. Pojawia się w bardzo szczególnym momencie historycznym, w chwili, kiedy tyle jest jałowych dyskusji wokół nauk humanistycznych, ich znaczenia społecznego, wpływu na kulturę i także na szeroko pojętą codzienność. Jest on ogromny - to niekwestionowana oczywistość, a *Wiek teorii* utwierdza w tym przekonaniu.

Na pracę składa się obszerny tom monograficzny oraz dwa równie obszerne tomy antologii. *Wiek teorii* opowiada historię nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego w sposób niezwykle oryginalny. Nie jest to nużący enumeracją katalog najważniejszych osiągnięć czy badaczy, ale kapitalny zbiór obszernych, znakomicie sproblematyzowanych rozpraw - historię nowoczesnego literaturoznawstwa polskiego poznajemy w ujęciu transwersalnym, misternie skonstruowanym, gdzie jedne fakty odwołują się do innych, łącząc się ze sobą poprzecznie w obrębie całego tomu, zupełnie tak, jak łączą się one ze sobą w historii polskiej i światowej myśli literaturoznawczej. Czytając *Wiek teorii*, uświadamiamy sobie niebywałe bogactwo polskiego literaturoznawstwa teoretycznego XX i XXI wieku, jego znaczenie i wpływ na rozwój dyscypliny w świecie, różnorodne interferencje, w jakie było uwikłane. Ta książka nie jest prostym podsumowaniem dokonań (tych spełnionych i z różnych przyczyn zaprzepaszczonych), ale także gruntowną analizą tego, co dzieje się w polskim literaturoznawstwie teoretycznym dzisiaj.

W tym tomie wszystko zaczyna się od pokornego podejścia do historii i tradycji, ale także - co bardzo istotne - od wskazania pryncypiów. Przedmiot badań został zdefiniowany nie jako „teoria literatury”, a jako „literaturoznawstwo teoretyczne”. W jedenastopunktowym zbiorze zasad ułożonych przez Danutę Ulicką odnajdujemy także fundamentalną regułę, która jest jednocześnie najważniejszą moim zdaniem tezą tej monografii: światowe literaturoznawstwo nowoczesne narodziło się w przestrzeni Europy Środkowej i Wschodniej. To sprawa zasadniczej wagi, o wielkim znaczeniu dla dyscypliny dzisiaj, dla jej kondycji we współczesnej nauce polskiej. Ważną tezą przedstawionych badań jest i to, że nowoczesne literaturoznawstwo polskie od samego początku rozwijało się na styku różnych dyscyplin, a zatem od samego początku znosiło cezury i cenzury, było interdyscyplinarne czy nawet transdyscyplinarne. Znaczenie *Wiek teorii* polega także na tym, że już od początkowych założeń skutecznie wyprowadza poza zamknięty krąg narosłych przez lata mitów, uproszczeń, obiegowych opinii - nie chodzi tu po prostu o prawdę, ale o ukształtowanie pewnego stylu myślenia i wypowiedzania się o przeszłości i teraźniejszości dyscypliny".

(z recenzji Adama Dziadka)

Publikacja nominowana do Nagrody im. Prof. Tadeusza Kotarbińskiego w VII edycji (w 2022 roku).

Spis treści

Rok publikacji: 2020

Linki:

- <http://ilp.uw.edu.pl/2020/12/28/wiek-teorii-sto-lat-nowoczesnego-literaturoznawstwa-polskiego/>

Słowa kluczowe: teoria literatury, historia literaturoznawstwa